

Платформа 1. СИНЕРГІЯ ВЗАЄМОДІЇ ОСВІТИ, НАУКИ ТА БІЗНЕСУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА

УДК 378:338.465.4

І. Грищенко, Т. Власюк

vlasuiktm@gmail.com

Київський національний університет технологій та дизайну, Київ

РОЗВИТОК НАУКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Розвиток системи вищої освіти спрямований на підвищення якості підготовки фахівців та удосконалення організаційно-економічного механізму освітнього та наукового процесів у закладах вищої освіти (далі – ЗВО). Оскільки у вищій школі зосереджено значний науковий потенціал, питання його розвитку набувають актуального і важливого значення.

Проблеми організації та управління наукою й науковими дослідженнями вивчалися вченими різних наукових напрямів протягом усього процесу розвитку науки [1-5] та продовжують вивчатися сьогодні. Особливо актуальною для України ця проблема стала в останні десятиліття у зв'язку з переходом до ринкових методів організації та управління наукою [1]. Саме науковий потенціал може бути найбільш ефективним ресурсом України під час виходу на міжнародну арену.

Б.А. Маліцький визначає науковий потенціал як «складну, динамічну «нечітку» систему накопичення та виробництва наукових знань, їх передачі до практичного використання, яка має властиві їй кількісні та якісні характеристики, що виникають внаслідок взаємодії утворюючих науковий потенціал компонентів, а також як підсистеми більшої цілісної системи, в межах якої науковий потенціал взаємообумовлено взаємодіє з іншими потенціалами суспільства» [2].

У межах окремого ЗВО науково-дослідна робота є одним із важливих аспектів успішної діяльності ЗВО, оскільки саме вона визначає обличчя сучасного вищого навчального закладу як потужного центру наукових шкіл та традицій, які покликані забезпечувати інноваційний розвиток суспільства. При цьому, науковий потенціал реалізується через кадрові ресурси, які є органічною частиною сукупного наукового потенціалу та головною рушійною силою розвитку науки і техніки.

Особистість викладача та рівень його фахової підготовки відіграють важливу роль в освіті, оскільки без високопрофесійного педагога не можна виплекати якісно підготовленого студента. Тому сучасний викладач ЗВО повинен володіти цілою низкою професійних і культурних компетенцій, бути обізнаним з новими теоріями й технологіями та застосовувати їх не лише у своїй предметній галузі, а й у педагогічній та інноваційній сферах. Сучасний викладач – дослідник, транслятор знань, консультант, організатор різних видів діяльності,

«навігатор» і мотиватор при формуванні компетенцій тих, хто здобуває освіту, керівник і куратор їхніх робіт тощо [3].

Згідно з чинним Законом України «Про вищу освіту» введено новий термін «науково-педагогічний працівник», який використовується замість уживаного раніше термінологічного словосполучення «професорсько-викладацький склад». Очевидно, що новий термін акцентує на тому, що кожен працівник ЗВО повинен здійснювати наукову та педагогічну діяльність поряд із виховною, методичною та організаційною [3].

З метою відновлення, здійснення структурних змін та поліпшення якісного складу наукових кадрів велике значення має система підготовки кандидатів та докторів наук. Визначимо основні тенденції, що спостерігалися у підготовці наукових кадрів в період 2010–2018 років за двома основними формами: аспірантура і докторантура. Тенденції змін показників діяльності аспірантури та докторантури наведено у табл. 1.

За досліджуваний період загальна чисельність аспірантів скоротилась на 10910 осіб (32,34 %), відповідно зменшився і прийом до аспірантури - на 3150 осіб (30,52 %), природним наслідком є зменшення з роками осіб, що закінчили аспірантуру – на 1691 особу (20,9 %). Середні темпи зростання загальної кількості аспірантів – 95,23 %, осіб, які зараховані до аспірантури – 95,55 %, випущених осіб – 97,11 %. Тобто, за період, що досліджується, кількість аспірантів на кінець року у середньому скорочувалась на 4,77 %, кількість зарахованих до аспірантури - на 4,45 %, випущених - на 2,89 %. Кількість осіб, які були випущені із аспірантури, складає у середньому 87,89 % від кількості зарахованих, з них 24,84 % – закінчили аспірантуру із захистом дисертації, тобто лише кожен четвертий аспірант закінчує навчання з захищеною дисертацією.

Тенденції щодо змін у кількості докторантів також вирізнялися скороченням їх числа, проте у 2012, 2013 та 2015 роках спостерігалось збільшення загальної кількості докторантів. Загалом, за період 2010-2018 роки загальна чисельність докторантів скоротилась на 387 осіб (25,26 %), кількість прийнятих до докторантури – на 45 осіб (7,64 %).

Позитивним є зростання кількості осіб, що закінчили докторантуру на 513 осіб (113 %).

Таблиця 1

Динаміка показників діяльності аспірантури та докторантури у 2010-2018 роках

Р о к и	Показник діяльності													
	аспірантури							докторантури						
	Кількість							Кількість						
	на кінець року		зарахованих	випущених		всього, осіб	Випущено / Зараховано	на кінець року		зарахованих	випущених		всього, осіб	Випущено / Зараховано
	осіб	%		осіб	%			осіб	%		осіб	%		
2010	33739	-	10322	8092	1941	24,0	0,78	1532	-	589	450	130	28,9	0,76
2011	33321	98,8	10024	8350	2051	24,6	0,83	1598	104,3	592	483	125	25,9	0,82
2012	32805	98,5	9680	8292	2136	25,8	0,86	1776	111,1	628	418	139	33,3	0,67
2013	30740	93,7	8383	8075	2135	26,4	0,96	1795	101,1	611	566	187	33,0	0,93
2014	27622	89,9	7569	7597	1881	24,8	1,00	1759	98,0	596	524	143	27,3	0,88
2015	28487	103,1	9813	7493	1958	26,1	0,76	1821	103,5	650	563	169	30,0	0,87
2016	25963	91,1	6609	6703	1708	25,5	1,01	1792	98,4	584	551	153	27,8	0,94
2017	24786	95,5	7274	6087	1438	23,6	0,84	1646	91,9	493	543	153	28,2	1,10
2018	22829	92,1	7172	6400	1472	23,0	0,89	1145	69,6	544	963	232	24,1	1,77

Джерело: розраховано за даними [6]

За період що досліджується, кількість докторантів за кінець року у середньому скорочувалась на 3,58 %, кількість зарахованих до докторантури на 0,99 %, при цьому кількість випущених докторантів зростала на 9,98 %. Показник співвідношення кількості випущених з докторантури по відношенню до зарахованих є кращим ніж по аспірантурі, кількість осіб, що випущені із докторантури складає у середньому 93,35 % від кількості зарахованих, з них 32,8 % – закінчили докторантуру із захистом дисертації, тобто кожен третій докторант закінчує навчання з захищеною дисертацією. Розподіл аспірантів та докторантів за регіонами України також є нерівномірним і відповідає концентрації педагогічних та науково-педагогічних працівників з науковими званнями та вченими званнями ЗВО України III-IV рівня акредитації. Найбільша концентрація аспірантів та докторантів у місті Києві (4434; 433), Харківській (1639; 133), Львівській (1184; 86) та Дніпропетровській (660; 56) областях. Відповідно

найменша концентрація осіб, що навчаються в аспірантурі і докторантурі у Кіровоградській (75; 5), Рівненській (100; 7), Миколаївській (113; 13) та Луганській (113; 18) областях.

Вашуленко О. С. вважає, що на ефективність роботи аспірантів та докторантів перш за все негативно впливають погіршення умов науково-технологічної діяльності, не належне матеріально-технічне та інформаційне забезпечення [1]. Проте, на думку М. Згуровського [5] в Україні все ж створено потужний науково-технічний потенціал, спроможний вирішувати найактуальніші проблеми структурної перебудови економіки. Він зазначає, що незважаючи на деяке скорочення чисельності науковців, Україна залишається серед розвинутих країн Європи за показниками насиченості економіки науковими кадрами.

Підсумовуючи, слід зазначити, що з метою збереження та посилення кадрового потенціалу Україні доцільним було би використовувати досвід провідних країн, зокрема в частині: зменшення навчального навантаження вчених ЗВО; створення галузевих кластерів із залученням суб'єктів освіти; залучення працівників ЗВО до міжнародних наукових програми, грантів та стипендій. Реалізація запропонованих заходів сприятиме збільшенню фінансування на наукові дослідження і технічні розробки, що в свою чергу сприятиме забезпеченню працівників ЗВО додатковим заробітком, підвищенню конкурентоспроможності закладів, підвищенню академічної мобільності та обміну досвіду працівників системи освіти із зарубіжними партнерами.

Література

1. Вашуленко О. С. Організаційно-економічне обґрунтування розвитку кадрового потенціалу наукової системи України: дис. ... к-та екон. наук : 08.00.03 / Національна академія наук України. Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва. Київ, 2010. 220 с.
2. Маліцький Б.А. Соціально-економічний зміст наукового потенціалу. Наука та наукознавство, 1998. №4. С. 25-30.і
3. Грищенко І. М. Оцінювання ефективності діяльності науково-педагогічних працівників вищого навчального закладу / І.М. Грищенко // Вісник КНУТД. Серія Економічні науки. 2017. Спецвипуск : Ефективність організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку вищої освіти : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (6 жовтня 2017 р., м. Київ). - С. 154-168.
4. Миндели Л., Надирашвили А. Академические институты в условиях трансформации. Результаты сравнительного исследования по 12 странам Центральной и Восточной Европы. М.: Центр исследований и статистики науки, 1997. - 223 с.
5. Згуровський М. Науково-технологічний розвиток України за умов світової глобалізації// Дзеркало тижня. - 2001. № 12. - С. 22 – 31.
6. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>